

heemkunde kring
DE VIERSCHAER
WOUW

1-'95

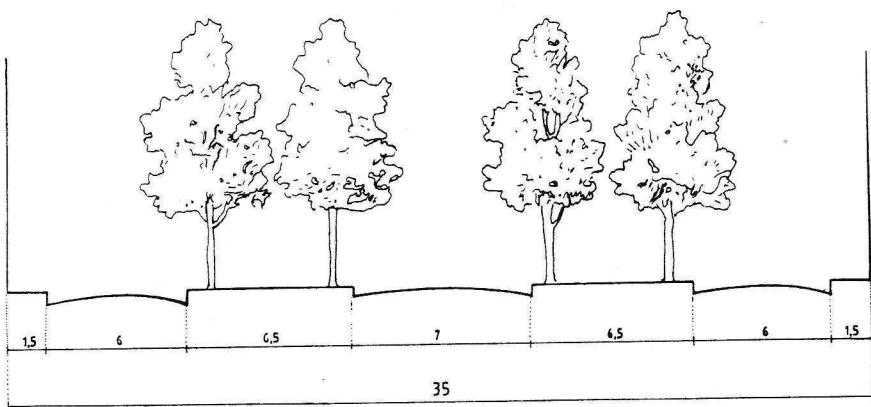
De hoofdstraat van Wouwse Plantage

De totstandkoming van het dorp Wouwse plantage¹⁾ is elders uitvoerig beschreven²⁾. Het dorp is in de tweede helft van de negentiende eeuw gesticht door Baron De Caters³⁾, eigenaar van het landgoed Wouwse Plantage. In 1869 werd de steenfabriek opgericht, in 1876 werd de kerk gesticht. Delahaye⁴⁾ schrijft:

"De plaats van het nieuwe dorp is door baron De Caters bepaald, niet alleen omdat hij er zijn eerste kerk bouwde en zo de plek aangaf, waar hij het middelpunt dacht, maar ook omdat hij al in een vroeger stadium voor het totstandkomen van een dorp plannen had gemaakt. Hij heeft trouwens ook in andere details de hand gehad, al was toen nog geen sprake van een uitbreidingsplan. De twee rooilijnen, die de bebouwing aan weerszijden van de dorpsstraat op voor die tijd zeer ruime afstand scheidden, heeft hij bepaald. Voor een normale dorpsstraat is zij veel te breed. Zijn juiste bedoelingen hiermede zijn niet vastgelegd. Misschien heeft hij deze ruimte nodig geacht voor een gewone verkeersweg en tevens voor het vervoer van de materialen en produkten naar en van het landgoed en de steenbakkerij."

In Wouw in oude ansichten deel 2⁵⁾ wordt de volgende suggestie gedaan omtrent de breedte van de hoofdstraat:

"Bij de aanleg van het dorp waren brede stroken grond tussen de huizen en de weg vrij gehouden. Mogelijk was het de bedoeling om hier nog een spoorlijn aan te

Figuur 1: Dwarsprofiel van de Leopoldboulevard te Antwerpen. (Tek. J. Cuijpers)

leggen, want De Caters beschikte over een smalspoor dat van zijn kasteeltje naar de steenfabriek liep."

De afstand tussen de gevels aan weerszijden van de straat blijft een onderwerp van discussie. Vergelijk de breedte van de Plantagebaan in het dorpscentrum met bijvoorbeeld de breedte van de Herelsestraat of de Bergestraat in resp. Heerle en Wouw, dan is het verschil overduidelijk.

Toch is mijns inziens die breedte niet zo uitzonderlijk, als we die bezien in het licht van het tijdperk, waarin de rooilijnen langs de straat zijn uitgezet.

Stedebouw in de negentiende eeuw.

In de tweede helft van de negentiende eeuw beleefde de stedebouw een opleving. Het was een tijd van stedelijke vernieuwing, ingezet in de periode 1811 tot 1825 in Londen⁶⁾. Tot die tijd bleef in Parijs het middel-eeuwse stratenpatroon gehandhaafd. De straten waren nauw, kronkelig, dichtbevolkt, met slecht gebouwde huizen en heel smerig. Het afvalwater stroomde ongehinderd door de straat of stond gewoon stil. Van 1852 tot 1870 werden er door dit patroon brede boulevards gebroken⁷⁾. Dit waren brede verkeersstraten, ruim en overzichtelijk, voorzien van laanbeplanting en de modernste voorzieningen (zitbanken, drinkfontein, reclamezuilen en straatlantaarns, die vaak apart voor die reconstructie ontworpen werden⁸⁾), waarlangs nieuwe gebouwen (veelal appartementen met op de begane grond winkels en horeca) werden opgericht. Deze boulevards, die nu zo beeldbepalend zijn voor Parijs, zijn dus het produkt van een welbewuste planning uit de tweede helft van de vorige eeuw⁹⁾. De laanbeplanting van platanen is op vele plaatsen inmiddels uitgegroeid tot een majestueus groen dak boven de promenades langs de druk bereden routes.

De stedebouw in die tijd was vooral gericht op het maken van stratenplannen. De civieltechnische benadering van het probleem van de uitleg

4

van nederzettingen was overheersend. Algemeen wilde men af van de nauwe, bochtige straatjes, die de stadsplattegronden van voor die tijd kenmerkten. Tussen die straatjes door moesten rechte, ruime boulevards worden getrokken om de stad ruimte, lucht, licht en groen te geven¹⁰.

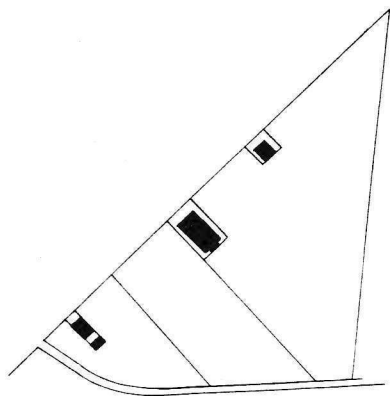
Het voorbeeld van Parijs werd dan ook al snel gevolgd door elke zichzelf respecterende metropool. Brussel, Wenen en Antwerpen (de "leien", Keizerlei etc.) kregen verkeersdoorsteken, boulevards en ringstraten.

Een voorbeeld van de doorsnede van zo'n negentiende-eeuwse boulevard is weergegeven in figuur 1. Niet toevallig is het voorbeeld afkomstig uit Antwerpen¹¹). De Caters bekleedde talrijke functies in die stad.¹² Als vooraanstaand burger zal hij zeker op de hoogte zijn geweest van de moderne inzichten omtrent verkeersdoorbraken en stratenplannen en misschien ook van de plannen voor de boulevards in zijn stad.

Als hij dan zelf een nieuwe straat moest maken, was het logisch, dat hij aansloot op de voorbeelden die hij kende: de boulevards in de grote steden. Logisch dat hij geen in zijn ogen "ouderwetse" straat aanlegde als de Herelsestraat of de Bergsestraat, maar dat hij een ruime boulevard plande. Dat in zo'n boulevard ook nog eens voldoende ruimte was voor het stallen van karren en voor de eventuele aanleg van een smalspoorbaantje, was mooi meegenomen.

Aanleg en groei van Wouwse Plantage.

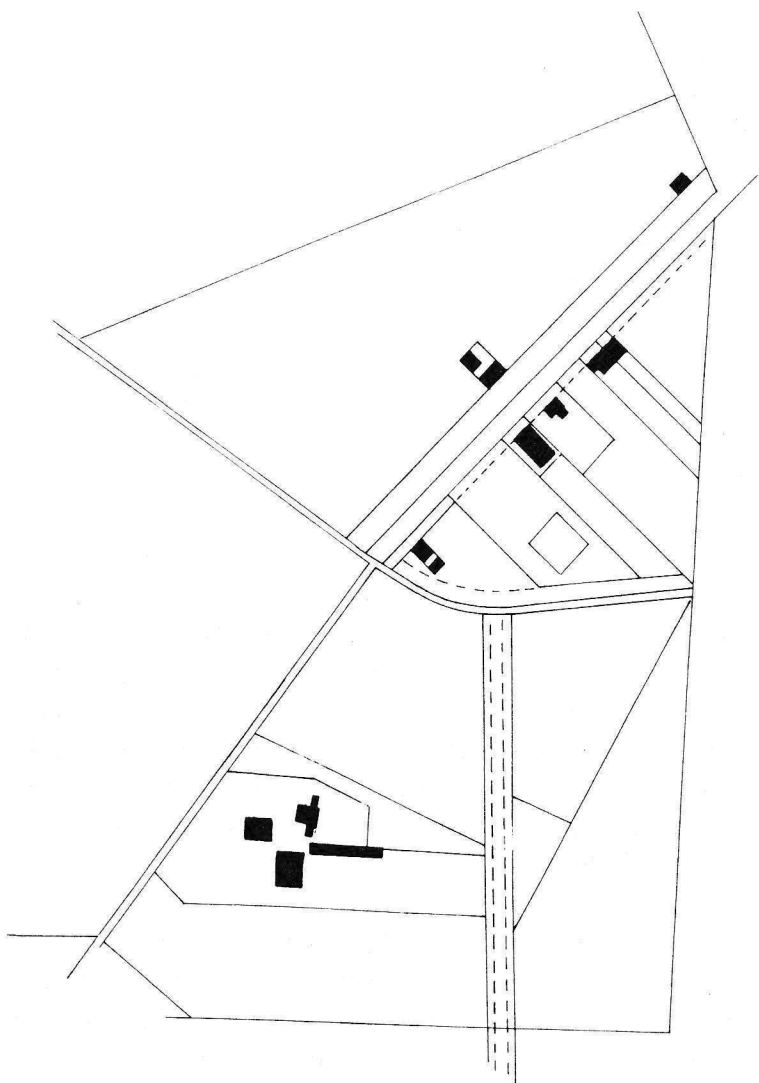
Op de kadastrale minuutplans (1832) is er ter plaatse van het latere dorp Wouwse Plantage nog geen bebouwing aangegeven. Pas bij een kadastrale hermeting in 1871 zijn er drie gebouwen aanwezig aan de zuidoostkant van de Plantagebaan¹³) (zie figuur 2).

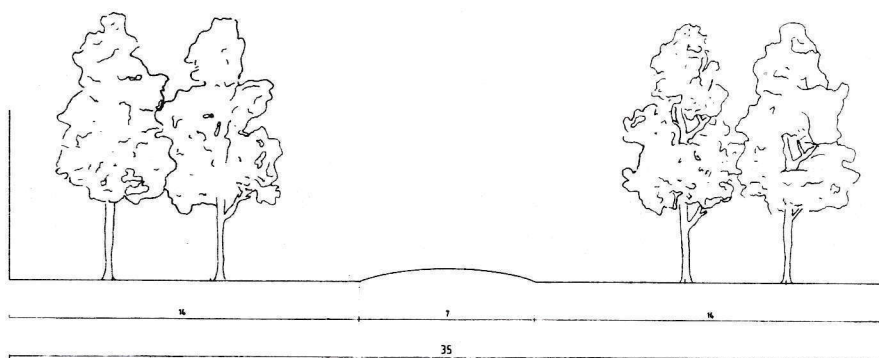
Figuur 2: Wouwse Plantage in 1871 (Tek. J. Cuijpers)

Het dorp groeide vervolgens voorspoedig. In 1876 was een nieuwe kadastrale hermeting noodzakelijk¹⁴⁾. Toen stonden er al 7 gebouwen in de kern aangegeven. Bovendien is toen de steenfabriek ingetekend (zie figuur 3). Opmerkelijk aan dit kaartje is, dat de landmeter op de hulpskaart de rooilijn aan de zuidoostzijde van de Plantagebaan heeft ingetekend als een stippellijntje. Op een plaats is de strook tussen voorgevel en straat aangegeven als een apart perceel, net als aan de hele noordwestzijde.

De huizen die gebouwd werden, waren allemaal in traditionele stijl: eenlaags met een zadeldak, veelal symmetrische voorgevels, verticale ramen en zonder veel versiering. Een uitzondering was de pastorie (1877), die twee bouwlagen had en voorzien was van een versierde bepleistering. Een andere uitzondering waren de gebouwen, die de baron zelf liet oprichten zoals "d'Ouwe Schuur" (1870?) en de smederij (1882, inmiddels afgebroken). Deze werden voorzien van de zo typische versiering met drainagebuizen.

Figuur 3: Wouwse Plantage in 1876. (Tek. J. Cuijpers)

Figuur 4: Het oorspronkelijke dwarsprofiel van de Plantagebaan in Wouwse Plantage (Tek. J. Cuijpers)

Straatprofiel Plantagebaan.

Het oorspronkelijk straatprofiel van de hoofdstraat van Wouwse Plantage lijkt in vele opzichten op zijn grootstedelijke voorbeelden (zie figuur 4). Als we oude foto's bekijken,¹⁹⁾ dan zien we centraal een vrij smalle rijbaan met kasseienverharding. De rooilijnen lagen op ruime afstand van de as van de weg, daardoor ruime stroken aan weerszijden overlatend. Er waren geen eigen stoepen of andere onderbrekingen van het doorgaande karakter van de stroken. De stroken (die tot 1986 grotendeels onverhard bleven) waren voorzien van laanbeplanting van platanen (!). Later zijn enkele kastanjes aangeplant. Figuur 5 geeft de situatie van voor de reconstructie weer.

Volgens de voorafgaande redenering is de oorspronkelijke Plantagebaan dus een typische (plattelands-)invulling, een eigen interpretatie van een eigentijds (grootstedelijk) stedenbouwkundig instrument. Als zodanig was de Plantagebaan, en is hij dat gedeeltelijk nog wel, een uniek historisch-geografisch fenomeen. Nergens in Nederland is een dergelijke opzet tot nu toe bekend.

Reconstructie.

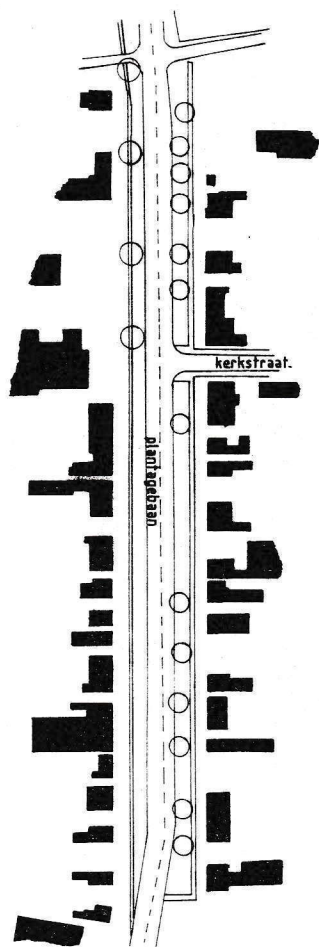
In het voorjaar van 1986¹⁶⁾ is een ingrijpende reconstructie van de hoofdstraat van Wouwse Plantage uitgevoerd. Het doorgaande verkeer veroorzaakte teveel overlast en er was een gebrek aan formele parkeergelegenheid. Er is toen een middenberm aangelegd en er zijn bomen bijgeplant. De onverharde bermen zijn vervangen door verhardingen, zodat er nu echte parkeerplaatsen zijn. De weg is er blijkbaar veiliger op geworden. Maar het oorspronkelijke boulevardachtige karakter is daardoor toch wel verloren gegaan!

Rosmalen, 7 december 1994.

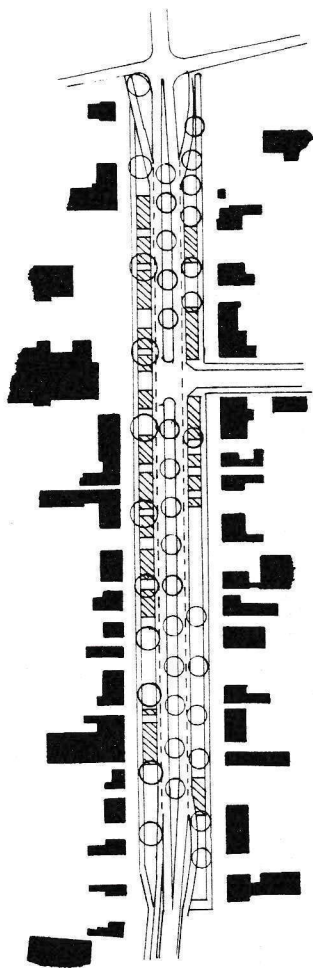
Jos Cuijpers.

Noten:

1. In het navolgende zal steeds de naam Wouwse Plantage worden gebruikt voor de kern die thans die naam heeft. Oudere namen als Stenen Kamer en Pindorp zouden alleen verwarrend werken. Zie voor de naamgeving van Wouwse

Figuur 5: Situatie van de Plantagebaan vóór de reconstructie (Tek. J. Cuijpers)

Figuur 6: Situatie van de Plantagebaan na de reconstructie (Tek. J. Cuijpers)

- Plantage onder meer Michel de Koning: Pindorp of Plantage? in: De Vierschaer lde jaargang (1984), p.90; Michel de Koning: Pindorp of Wouwse Plantage? in: De Vierschaer Vide jaargang (1988) p.29-42.
2. Zie bijvoorbeeld Albert Delahaye: Het Dorp Wouwse Plantage, in: St.Gertrudis in het Woud, Wouw, 1976.
 3. Constantin Pierre baron de Caters, Antwerpen 1811 - Wouwse Plantage 1884.
 4. Zie Albert Delahaye: Het Dorp Wouwse Plantage, in: St.Gertrudis in het Woud, Wouw, 1976, p.131.
 5. Cees Cuperus, René Hermans en Jan Vissenberg: Wouw in oude ansichten deel 2, Zaltbommel, 1994, p.64.
 6. Zie: Donald Olsen: De stad als kunstwerk, Amsterdam 1991 - met name hoofdstuk 3: De vernieuwing van Londen, visioen van pracht, 1811-1825.
 7. Olsen (noot 6), hoofdstuk 4: Het nieuwe Parijs.
 8. J.Castex e.a.: De rationele stad, Den Haag, 1990 - met name p.23-29.
 9. Zie B.Risebero: Architectuur - vijftien eeuwen bouwkunst van de westerse beschaving, Amsterdam 1981, p.195.
 10. E.J.Hoogenberk: Het idee van de Hollandse Stad, Delft 1980, p.47-50, ook: J.Castex e.a.1990, p.13-59.
 11. Naar: Joseph Stübben: Der Städtebau, 9.halbband, 4.Teil, Handbuch der Architektur van J.M.Gerhardt's Verlag, Leipzig 1890 - aangehaald in: E.J.Hoogenberk, 1980.
 12. Hij was onder meer lid van de Kamer van Koophandel van Antwerpen, voorzitter van de Koninklijke Maatschappij van de dierentuin te Antwerpen en van 1871-1884 directeur van de Dierentuin. Daarnaast was hij directeur en voornaamste aandeelhouder van het bankiershuis De Caters en Cie.
 13. Dienst van het Kadaster en de Openbare Registers, kantoor Breda, dienstjaar 1872: hulpkaart, "opgemaakt en deugdelijk verklaard te Breda, den 1 july 1871, De Landmeter (onleesbaar)".
 14. Dienst van het Kadaster en de Openbare Registers, kantoor Breda, dienstjaar 1877: hulpkaart, "opgemaakt en deugdelijk verklaard te Breda, de 31 july 1876, De Landmeter (A.Bonernbergen?)".
 15. Bijvoorbeeld: Cees Cuperus, René Hermans en Jan Vissenberg: Wouw in oude ansichten deel 2, Zaltbommel, 1994, p.64.
 16. Zie: De Meent b.v.: Evaluatie-onderzoek Herinrichting Plantagebaan Wouwse Plantage, Boxtel, 1988.

Deze uitgave werd mede mogelijk
door de financiële steun van de
Drankencentrale "Wouw" B.V.

VAN HET MARQUISAT VAN

Kerkhof slikken

Hildernisse en